

Kulturní dědictví národnostních a etnických menšin v expozici Dějiny 20. století v Národním muzeu¹

Michaela Smidová, Eliška Pekárková

Cultural Heritage of National and Ethnic Minorities in the Permanent Exhibition History of the 20th Century

Abstract: The paper aims to discuss how the cultural heritage of national and ethnic minorities is presented in the permanent exhibition "History of the 20th Century" at the National Museum in Prague. It explores current approaches and trends in exhibiting minorities worldwide, focusing on national minorities. The paper considers how these approaches are applied in the exhibition and examines the response from experts. Additionally, it introduces museum education programs as a way to educate school children and students about this topic.

Keywords: National museum, national minorities, modern history, exhibition

Na 26. generální konferenci ICOM konané v Praze v srpnu 2022 schválila mimořádná valná hromada návrh nové definice muzea ve znění: „Muzeum je stálá nezisková instituce ve službách společnosti, která odborně zpracovává, sbírá, konzervuje, interpretuje a vystavuje hmotné i nehmotné dědictví. Muzea jsou otevřená veřejnosti, přístupná a inkluzivní. Podporují a rozvíjejí rozmanitost a udržitelnost, fungují a komunikují eticky, profesionálně a za účasti různých komunit. Nabízejí rozličné podněty pro vzdělávání, potěšení, reflexi a sdílení vědomostí.“²

Nová definice, která byla aktualizována poprvé od roku 2007, zdůrazňuje význam podpory rozmanitosti a inkluze a účasti komunit. Odráží přístup, který v posledních několika desetiletích získal na významu ve světovém muzejnictví a který zdůrazňuje roli muzea jako činitele společenských změn tím, že zastupuje marginalizované skupiny. Díky jejich aktivní participaci a reprezentaci v muzejních aktivitách všech druhů se muzeum stává nástrojem sociálního začleňování. To zahrnuje ohledy na socioekonomickou třídu, fyzické, mentální a smyslové znevýhodnění a v neposlední řadě také na národnostní a etnické menšiny.

Po pádu železné opony na konci 80. let 20. století byli lidé svědky rozmachu muzeí zaměřených na jednotlivé národnostní a etnické menšiny v zemích bývalého východního bloku. V Československu a později v České republice a na Slovensku vzniklo několik nových muzeí a oddělení. Příkladem může být Muzeum romské kultury v Brně a specializovaná muzea zaměřená na kultury karpatských Němců, Maďarů, Chorvatů, Čechů, Ukrajinců, Rusínů a Židů na Slovensku, institucionálně spravovaná Slovenským národním muzeem.

V případě této formy prezentace kulturního dědictví menšinových komunit je ovšem často samostatný prostor věnován výhradně jejich kulturám a dějinám. Jejich interakce s většinovou společností obvykle nejsou předmětem těchto expozičních projektů, případně převažuje vyobrazení negativních aspektů těchto interakcí, jako je systematická a institucionalizovaná diskriminace, stereotypy u většinové populace, případně snahy tyto komunity asimilovat nebo fyzicky odsunout z území země nebo regionu. U tohoto způsobu prezentace je přítomné riziko, že se u návštěvníků z řad minorit i majorit zdůrazní zejména „jinakost“.

tematické
studie

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/26.l.e, 00023272).
2 ICOM Česká republika. „Pražská“ definice muzea ICOM. [online]. ICOM Česká republika, 2022. [cit. 1. prosince 2023]. Dostupné na: <https://icom-czech.mini.icom.museum/prazska-definice-muzea-icom/>.

Mgr. Michaela Smidová
Centrum pro prezentaci kulturního dědictví
Národní muzeum
michaela.smidova@nm.cz

Mgr. Eliška Pekárková
Národní muzeum
eliska.pekarkova@nm.cz

3 DOLÁK, Jan. *Nová muzeologie a ekomuzeologie.* In: *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky.* Praha: *Asociace muzeí a galerií České republiky*, roč. 14, č. 1 (2004), s. 11–16.

4 DÍAZ, Eduardo. *Much has been taken, but all is not lost. The Restorative Promise of First-Voice Representations.* In: *BETSCH COLE, Johnnetta; LOTT, Laura L. (eds.) Diversity, Equity, Accessibility, and Inclusion in Museums.* Boulder: *Rowman & Littlefield*, 2019, s. 79–86.

5 *Například výstava věnovaná sámské komunitě v norském univerzitním muzeu Tromsø věnuje svou poslední část politickému boji proti stavbě přehrad, která by těžce zasáhla životní prostředí v regionu obývaném Sámy.* *KALSLS, Vidar Fagerheim. Minority history in museums. Between ethnopolitics and museology.* In: *Nordisk Museologi*, roč. 26, č. 2 (2015), s. 33–48.

6 KAISEROVÁ, Kristina; KOURA, Petr. *Naši Němci. Stálá výstava k dějinám německy mluvících obyvatel českých zemí. Průvodce.* Ústí nad Labem: *Collegium Bohemicum, Muzeum města Ústí nad Labem*, 2022, s. 6.

7 *Hlasy Čechů z Volyně [online].* Praha: *Národní muzeum*, 2023. [cit. 1. prosince 2023]. Dostupné na: <https://www.nm.cz/historicke-muzeum/hlasy-cechu-z-volyne>.

8 KAVKA, Tomáš; LOMÍČEK, Jan; POHUNEK, Jan. *Dějiny 20. století.* Praha: *Národní muzeum*, 2022, s. 11.

V posledních letech i v tuzemských muzejních institucích dochází k metodickému posunu v přístupu k muzejní prezentaci národnostních menšin. Tento přístup k vystavování marginalizovaných skupin klade důraz na koexistenci a vzájemné interakce odlišných kultur ve sdíleném životním prostoru a začal se prosazovat v 70. letech 20. století se vzestupem směru tzv. nové muzeologie³ a dále v 90. letech s rozvojem postkoloniálních studií a poptávkou po prezentaci dějin dříve vyloučených, často kolonizovaných a utlačovaných národů a etnických skupin. Tento přístup se podařilo úspěšně implementovat mnoha evropským muzeím – mezi nimi najdeme ta, která se věnují židovské historii (Židovské muzeum v Berlíně; Muzeum dějin polských Židů POLIN ve Varšavě), etnickým konfliktům, které kulminovaly v posledních desetiletích 20. století (Tower Museum v severoirském Derry/Londonderry; Národní muzeum v Sarajevu), muzea migrace (Muzeum emigrace v Gdyni, Polsko; Německé emigrační centrum Bremerhaven) nebo muzea a výstavy na téma evropské integrace a mnohonárodnostní Evropy (Dům evropských dějin v Bruselu).

V posledních letech se objevují další trendy v zastoupení národnostních a etnických menšin v muzeích, jako je důraz na participaci členů menšiny u tvorby výstav a expozic v roli kurátorů, průvodců nebo vypravěčů⁴ a reflexe současné situace a výzev, kterým dané komunity čelí.⁵ V současnosti je v českých muzeích k vidění řada výstavních a expozičních projektů, které se snaží přiblížit téma národnostních a etnických menšin a jejich roli v dějinách země a regionu. Z těch nejnovějších, které se hlásí k využívání současných metod a přístupů, je možné vzpomenout expozici „Naši Němci“ (Městské muzeum Ústí nad Labem ve spolupráci s Collegium Bohemicum, 2022), zaměřenou na historii německy mluvících obyvatel českých zemí od raného středověku do 20. století,⁶ nebo stálou expozici „Hlasy Čechů z Volyně“ v Muzeu Podbořany (vytvořeno ve spolupráci s Národním muzeem), která přibližuje příběhy české

národnostní menšiny v oblasti současné Ukrajiny i jejich reemigraci v několika vlnách ve druhé polovině 20. století.⁷

Jedním z českých výstavních projektů věnovaných období moderních dějin, který je v posledních letech nejvíce v centru pozornosti, je expozice „Dějiny 20. století“ v Nové budově Národního muzea. Výstava, která byla otevřena v létě 2021 jako první z plánovaných nových stálých expozic po několikaleté rekonstrukci muzea, si klade nelehký úkol komplexně představit moderní české dějiny od konce první světové války až po vstup ČR do Evropské unie.

Expozice je chronologicky rozdělena do několika částí, počínaje první světovou válkou, po níž následuje meziválečné období samostatného Československa a druhá světová válka. Střední část výstavy je zaměřena na období od roku 1945 do pražského jara, poslední část představuje období tzv. normalizace (1969–1989), sametovou revoluci a končí rokem 2004, kdy se Česká republika oficiálně stala členským státem Evropské unie.

Hlavním motivem, který prostupuje celou expozicí, je kategorie prostoru. Podle této perspektivy je výstava scénograficky rozdělena do čtyř tematických bloků, které se prolínají s chronologickými předěly: politika, veřejný prostor, poloveřejný prostor a soukromý prostor. Snahou autorů výstavy bylo ukázat, že tyto aspekty lidské existence (politická historie a každodenní život) spolu úzce souvisí.⁸

Jedním z nejočekávanějších aspektů aktuálně nejobsáhlejší výstavní prezentace moderních dějin v České republice bylo představení a interpretace historie a kulturního dědictví nejen česky mluvícího a česky se identifikujícího většinového obyvatelstva, ale i významných národnostních menšin. To včetně slovenské menšiny, která dosud postrádala výraznější zastoupení v expozicích moderních dějin, přestože zastávala v českých dějinách specifické postavení.

Exponáty a narativy související s národnostními menšinami jsou přítomny v celém prostoru expozice, ale pro běžného návštěvníka může být obtížné je

najít během samostatné návštěvy bez knižního průvodce nebo profesionálního výkladu. Většina těchto sbírkových předmětů se nachází v částech expozice zaměřených na 20. a 30. léta 20. století. V prostoru meziválečného poloveřejného prostoru se nachází vitrína s názvem Menšiny v Československu věnovaná výhradně historii, kultuře a každodennímu životu národnostních a etnických menšin v meziválečném Československu, jmenovitě Němců, Židů, Poláků, Rusínů a Romů. Doprovodný text k vitrině informuje o mnohonárodnostním složení Československa v letech 1918–1945, podává statistické informace k počtu příslušníků jednotlivých národností a také v krátkosti představuje organizace a spolky národnostních menšin, jejichž odznaky jsou vystaveny v této sekci. Mezi zajímavé exponáty s přesahem patří například překlad Skutků apoštolů do romského jazyka nebo odznak připomínající celorepublikový sjezd gymnastického a sportovního sdružení židovské mládeže Makabi ve slovenské Žilině v roce 1936. Žádný z těchto předmětů není zasazen do širšího historického kontextu.

Jedním z pozoruhodných předmětů spojených s tématem národnostních menšin, umístěných v dalších částech expozice, je chebská židle, která je součástí instalace „skrytého prostoru“. Tato část expozice se zabývá tajnými aktivitami občanů během autoritářských režimů 20. století, od nepovolených kulturních akcí až po odbojovou činnost.⁹ Židle z první poloviny 20. století reprezentuje tradiční kulturu německy mluvících obyvatel západních Čech, do sbírek muzea se dostala jako konfiskát těsně po skončení druhé světové války. Během druhé světové války patřila židle do soukromé sbírky prof. Adolfa Paschera, ředitele Botanického ústavu a Botanické zahrady Německé univerzity v Praze. Pascher byl sudetoněmeckým patriotem a aktivním podporovatelem myšlenky připojení českých Němců do německého státu. Později se stal sympatizantem nacistů, přičemž s českými kolegy udržoval profesionální a přátelské vztahy. Pascher si vzal život

během Pražského povstání.¹⁰ Tento předmět slouží v expozici k ilustraci složité historie česko-německých vztahů. Nutno ovšem podotknout, že samotný předmět je na výstavě dekontextualizován a rehistorizován v jiném a nesouvisejícím narativu, jelikož část sekce „skrytého prostoru“, ve kterém se nachází, se týká éry komunistického režimu. V expozičních prostorech není k nalezení popisek předmětu, výše uvedený kontext je návštěvníkům k dispozici pouze v zakoupeném tištěném průvodci.

Prezentace a interpretace národnostních menšin v rámci expozice od jejího otevření nezřídka sklízí kritiku. Tato kritika byla vyjádřena v četných výstavních recenzích od odborné i laické veřejnosti, včetně let výstavního procesu.

V rámci příprav expozice proběhla dne 26. září 2017 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy beseda s názvem „Národ v muzeu“ mezi zástupci muzea a odborníky z oblasti moderních dějin a muzejnictví. Zatímco řada účastníků považovala zastoupení národnostních menšin na plánované výstavě za neuspokojivé, zástupci muzea argumentovali nedostatkem tematických předmětů ve sbírkách muzea.¹¹ Jak ovšem uvádí například Pekárková a Stachová, absence předmětu ve sbírkách v současnosti není dostatečným argumentem. Současné muzeum nabízí několik možností, jak se s tímto nedostatkem vypořádat, například pomocí zápůjček z jiných institucí, což je případ i exponátů souvisejících s romskou menšinou ve sledované expozici, nebo kritického pohledu na sbírkový fond nebo jeho selektivitu a následné reflexe ve výstavních textech.¹²

Petr Zídek, historik specializující se na moderní české a československé dějiny, ve své recenzi k výstavě uvedl: „Z prezentovaných 90 let vývoje žili Češi 67 let v jednom státě se Slováky a přes 30 let s Němci. Z celého tohoto soužití zbylo na výstavě pár marginálií. Zcela chybějí národnostní statistiky, hranice, slovenská kultura, kultura menšin...“¹³

Historička umění Milena Bartlová uvedla: „Ve skutečnosti jsou to dějiny Čechů a Moravanů. Němci, Slováci a Židé

9 KAVKA, Tomáš; LOMÍČEK, Jan; POHUNEK, Jan. *Dějiny 20. století*, s. 69.

10 KAVKA, Tomáš; LOMÍČEK, Jan; POHUNEK, Jan. *Dějiny 20. století*, s. 69.

11 JAREŠ, Jakub; PÝCHA, Čeněk; SIXTA, Václav. *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020*, s. 137–151.

12 PEKÁRKOVÁ, Eliška; STACHOVÁ, Monika. *Muzejní edukace jako příležitost k inkluzivnějšímu pojetí dějin? In: Acta Musei Nationalis Pragae – Historia, roč. 75, č. 1–2 (2021)*, s. 68.

13 ZÍDEK, Petr. *Výstava o dějinách 20. století se obešla bez palčivých otázek. In: Právo, roč. 30, č. 145 (12.8.2021)*.

- 14** BARTLOVÁ, Milena. *Dějiny 20. století očima malého českého člověka. K nové expozici Národního muzea*. In: *A2 [online]*, roč. 17, č. 19, [cit. 9. prosince 2023]. Dostupné na: <https://a2larm.cz/2021/09/dejiny-20-stoleti-ocima-maleho-ceskeho-cloveka-k-nove-expozici-narodniho-muzea/>.
- 15** Např. BUKOVSKÁ Karolína. (Re)construction of Czech History: The National Museum and its New Permanent Exhibition on the Twentieth Century. In: *Cultures of History Forum [online]* (25.11.2021). Dostupné na: <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/exhibitions/reconstruction-of-the-czech-twentieth-century>.
- 16** O potopě světa a národnostech v Československu [online]. Národní muzeum, 2022 [cit. 10. prosince 2023]. Dostupné na: <https://www.nm.cz/program/pro-skolylo-potope-sve-ta-a-narodnostech-v-ceskoslovensku>.
- 17** PEKÁRKOVÁ, Eliška; STACHOVÁ, Monika. *Muzejní edukace jako příležitost k inkluzivnějšímu pojetí dějin?*, s. 69.
- 18** NAJBERT, Jaroslav (ed.), *Promýšlet dějepis ve 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny HistoryLab*. cz. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.
- 19** PEKÁRKOVÁ, Eliška; STACHOVÁ, Monika. *Muzejní edukace jako příležitost k inkluzivnějšímu pojetí dějin?*, s. 69.
- 20** *Deti na tábore v Národnom múzeu v Prahe spoznali slovenskú kultúru* [online]. TASR, 2023 [cit. 10. prosinec 2023]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/najnovsie/deti-na-tabore-v-narodnom-muzeu-v-pra/735410-clanok.html>.
- 21** Pro více informací viz SMIDOVÁ, Michaela, PEKÁRKOVÁ, Eliška. *Interpreting the heritage of national minorities in the Czech National Museum*. In: *Interpret Europe Conference 2023. Creating learning landscapes through heritage interpretation*. Potsdam: Interpret Europe, 2023.

jsou připomenuti natolik marginálně, že příslovečný Marfan, který by nic nevěděl předem, by si jich ani nemusel všimnout. Nejhuř dopadlo v expozici Slovensko, zpřítomněné prakticky jen politiky od Hlinky přes Tisa po Husáka. Prezentace Němců a Židů se omezuje na jejich transporty.¹⁴

Jak již bylo zmíněno, problémem je do jisté míry absence vystavených předmětů souvisejících s menšinami. To ale nemusí platit pro předměty spojené například se slovenskou historií, jejichž absenci kritizují Bartlová i další.¹⁵ V procesu tvorby vzdělávacího programu jsme identifikovali přes 40 objektů s návazností na dané téma. Toto množství předmětů, ve velké většině pocházejících přímo ze sbírek Národního muzea, by mělo umožnit prezentaci koherentního narativu, po kterém kritici volají, což je zásadní prvek, který v současné expozici zatím chybí.

Vhodným prostředkem kompenzace nedostatečného menšinového narativu nejen v expozici „Dějiny 20. století“, ale celkově v českém muzejnictví, může být muzejní edukace. Národní muzeum k expozici aktuálně nabízí hned několik tematických edukačních programů, které se obecně nebo konkrétně věnují tomuto tématu.

Pro 1. stupeň ZŠ je určen program O potopě světa a národnostech v Československu. Lektorovaný program pro 3.–6. třídu ZŠ prezentuje meziválečné Československo jako mnohonárodnostní stát. Žáci se prostřednictvím pohádky seznámí s romskou kulturou a hledají její charakteristické rysy a morální přesah. V následující části programu pak společně poznávají exponáty charakterizující nejvýznamnější menšiny v Československu v tomto období.¹⁶

Program pracuje s perspektivou multikulturální výchovy, jeho cílem je hledání společných prvků většinové společnosti s menšinami žijícími na našem území.¹⁷

Dějiny Romů na území Československa prezentují i dvě připravovaná tematická cvičení v aplikaci HistoryLab. Jedná se o rozsáhlý didaktický projekt tvorby digitálního vzdělávacího prostředí, na kterém se za podpory Technologické agentury ČR podílí řada kulturních, paměťových

a vzdělávacích institucí.¹⁸ Cvičení, která je možné využít v programech muzejní edukace i školní výuce, pracují s předměty tzv. cikánské legitimace a překladem Skutků apoštolů do romského jazyka z 30. let 20. století, které jsou k nalezení v expozici.¹⁹

K 30. výročí rozdělení Československa připravili edukátoři Národního muzea také dva vzdělávací programy zaměřené na kulturu a jazyk Slováků a slovenské dějiny jako integrální součást československé historie. Programy jsou součástí nabídky muzea zaměřené na školy od ledna 2023 a do konce roku se jich zúčastnilo více než dvě desítky tříd. Programy doprovázel tematický příměstský letní tábor pro děti ve věku 8–12 let, který zaujal i slovenská média.²⁰ Oba programy se odehrávají přímo ve výstavě, využívají prvky badatelsky orientované výuky a multimediální prvky, např. nahrávky populárních písní slovenských interpretů z daného časového období.

Programy jsou unikátní svou dvojjazyčností – vedou je dva lektori, z nichž jeden je rodilý Čech a druhý slovenský rodilý mluvčí, příslušník slovenské komunity žijící v České republice. Oba mluví v průběhu programu výhradně ve svém rodném jazyce. Zatímco český edukátor nabízí obecný výklad, slovenský uvádí témata specificky spojená se slovenskou historií, kulturou nebo jazykem. Nejedná se tak o simultánní tlumočení (což by byl případ dvou jazyků s nižším stupněm vzájemné srozumitelnosti, např. češtiny a němčiny), ale o komentovanou prohlídku ve dvou samostatných jazycích. Tento přístup, stejně jako přítomnost příslušníka slovenské národnostní menšiny v roli lektora programu, nabízí účastníkům mnohostranný a různorodý pohled.²¹

Ačkoliv jsou v českém muzejnictví posledních let zjevné snahy o posílení role prezentace a interpretace kulturního dědictví národnostních a etnických menšin, je i z příkladu expozice „Dějiny 20. století“ v Národním muzeu zřejmé, že se jedná o dlouhodobý proces změny paradigma pohledu na roli menšin jako integrální součásti společnosti, kultury a historie

země a regionu. Ačkoliv se edukační programy mohou zdát jako vhodná kompenzace, jejich negativem je poměrně malá a specifická cílová skupina. Zároveň nutno říct, že i v českém prostředí, Národní muzeum nevyjímaje, se objevuje ochota reflektovat současné přístupy a trendy ve vztahu k zobrazování menšin a prezentovat je například formou intervence do již hotových expozic nebo doprovodných odborných nebo populárně-naučných publikací.

Bibliografický seznam

BARTLOVÁ, Milena. Dějiny 20. století očima malého českého člověka. K nové expozici Národního muzea. In: A2 [online], roč. 17, č. 19 [cit. 9. prosince 2023]. Dostupné na: <https://a2larm.cz/2021/09/dejiny-20-stoleti-ocima-maleho-ceskeho-cloveka-k-nove-expozici-narodniho-muzea/>.

BUKOVSKÁ Karolína. (Re)construction of Czech History: The National Museum and its New Permanent Exhibition on the Twentieth Century. In: *Cultures of History Forum* [online] Imre Kertézs Kollege Jena, 25.11.2021 [cit. 9. prosince 2023]. Dostupné na: <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/exhibitions/reconstruction-of-the-czech-twentieth-century>.

DÍAZ, Eduardo. Much has been taken, but all is not lost. The Restorative Promise of First-Voice Representations. In: BETSCH COLE, Johnnetta & LOTT, Laura L. (eds.) *Diversity, Equity, Accessibility, and Inclusion in Museums*. Boulder: Rowman & Littlefield, 2019, s. 79–86.

DOLÁK, Jan. Nová muzeologie a ekomuzeologie. In: *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, roč. 14, č. 1 (2004), s. 11–16.

ICOM Česká republika. „Pražská“ definice muzea ICOM. [online]. ICOM

Česká republika, 2022. [cit. 1. prosince 2023]. Dostupné na: <https://icom-czech.mini.icom.museum/prazska-definice-muzea-icom/>.

JAREŠ, Jakub; PÝCHA, Čeněk; SIXTA, Václav. *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

KAISEROVÁ, Kristina; KOURA, Petr. *Naši Němci. Stálá výstava k dějinám německý mluvících obyvatel českých zemí. Průvodce*. Ústí nad Labem: Collegium Bohemicum, Muzeum města Ústí nad Labem, 2022.

KALSÅS, Vidar Fagerheim. Minority history in museums. Between ethnopolitics and museology. In: *Nordisk Museologi*, roč. 26, č. 2 (2015), s. 33–48.

KAVKA, Tomáš; LOMÍČEK, Jan; POHUNEK, Jan. *Dějiny 20. století*. Praha: Národní muzeum, 2022.

NAJBERT, Jaroslav (ed.), *Promýšlet dějepis ve 21. století. Digitální aplikace pro práci s prameny* HistoryLab.cz. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.

PEKÁRKOVÁ, Eliška; STACHOVÁ, Monika. Muzejní edukace jako příležitost k inkluzivnějšímu pojetí dějin? In: *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia*, roč. 75, č. 1–2 (2021), s. 66–70.

SMIDOVÁ, Michaela, PEKÁRKOVÁ, Eliška. Interpreting the heritage of national minorities in the Czech National Museum. In: *Interpret Europe Conference 2023. Creating learning landscapes through heritage interpretation*. Potsdam: Interpret Europe, 2023.

ZÍDEK, Petr. Výstava o dějinách 20. století se obešla bez palčivých otázek. In: *Právo*, roč. 30, č. 145 (12.8.2021).

Internetové zdroje

nm.cz
teraz.cz